

do inicjatywy gospodarczej zbyt mało miejsca, okazał się ostatecznie przeegrany. Nie oznacza to jednak bezkrytycznej akceptacji kapitalistycznej koncepcji w., szczególnie w jej skrajnym ujęciu, zakładającej absolutne prawo w. (por. CA 2).

We współczesnym nauczaniu Kościoła postulatory dotyczące rozwoju ładu własnościowego wiążą się bardzo ściśle z zagadnieniem sprawiedliwej płacy, w czym Jan Paweł II widzi jedno z podstawowych kryteriów oceny systemu społeczno-gospodarczego pod kątem sprawiedliwości (por. LE 19). Upowszechnianie w. poprzez partycypację w posiadaniu środków produkcji jest także jednym ze sposobów realizacji zasady powszechnego przeznaczenia dóbr i ukazywania społecznego wymiaru w. prywatnej. Akcent pada tu nie tyle na samą w., co raczej na zasadę uwłaszczenia jako drogę do zapewnienia autentycznego uczestnictwa w dobrach wytwarzanych. Kościół nie chce tu rozstrzygać konkretnie, jak to uwłaszczenie ma wyglądać. Dokumenty nauczania społecznego Kościoła pozostają otwarte w zakresie konkretnych sposobów realizacji postulatów upowszechnienia w. Według Jana Pawła II, najistotniejsze w tym wszystkim pozostaje to, że *uznanie właściwej pozycji pracy i człowieka pracy w procesie produkcji domaga się różnych adaptacji w zakresie samego prawa własności środków produkcji* (LE 14). W kontekście nowych form w. oraz podejmowanych strategii upowszechniania w. wśród ludzi pracy należy zdecydowanie odrzucić radykalne przeciwstawienie pracy kapitałowi, a także kapitału – pracy, jak to czyni błąd materializmu i eko-

nomizmu. Dobra materialne jako środki-kapitał nie mogą być posiadane wbrew pracy, nie mogą też być posiadane dla posiadania, ponieważ jedynym tytułem ich posiadania jest, aby służyły pracy (por. LE 13-14).

Jan Paweł II: CA 30-43; LE 11-15.

Przemówienie na otwarcie Trzeciej Konferencji Episkopatu Ameryki Łacińskiej: „Mieć odwagę proroków i ewangeliczną roztropność pasterzy”, Puebla, 28.01.1979.

Cz. Strzeszewski. Własność – zagadnienie społeczno-moralne. Warszawa 1981; J. Majka. Praca a własność w Laborem exercens. ChŚ 15:1983 nr 3; H. Skorowski. Chrześcijańska interpretacja praw człowieka. Prawo własności w katolickiej nauce społecznej. Warszawa 1992.

ks. Jerzy **GOCKO** SDB

Wolna wola ■ atrybut osoby; jedna z jej władz pozwalająca na podejmowanie autonomicznych decyzji.

Zagadnienie w.w. weszło do refleksji teologicznej dzięki św. Tomaszowi z Akwinu. Postrzegał on w.w. przede wszystkim jako władzę sprawiającą, że człowiek sam stanowi o swoim czynie. Problemowi w.w. dużo uwagi poświęcił Karol Wojtyła, zwłaszcza w OiCz. Przedstawił w.w. jako właściwość osoby, która zdolna jest spełniać czyny ludzkie dlatego, że tę właściwość posiada.

Tezy zawarte w OiCz stały się podstawą papieskiego nauczania dotyczącego w.w. Na temat w.w. Jan Paweł II najczęściej wypowiada się,

mówiąc o wolności lub o czynie ludzkim. Podkreśla, że decyzja będąca wynikiem działania w.w. stanowi integralny element czynu, w znacznym stopniu wpływający na jego moralny charakter. Podstawowym dokumentem omawiającym ten temat jest encyklika VS. Nauka dotycząca w.w. zajmuje ważne miejsce w papieskiej antropologii. W.w. osoby wypływa z faktu, że będąc stworzona na obraz Boży (por. Rdz 1,27), została ona obdarzona możliwością poznania i wolnością, która w pełni aktualizuje się w momencie podejmowania wszelkich decyzji. W.w. jest władzą zakorzenioną w osobie; rzeczywistością, dzięki której osoba ma świadomość „samoposiadania” i „samostanowienia” siebie (o sobie) oraz decydowania. Jest tym, co osobie „pozwala chcieć” i wybierać; dyspozycją do świadomego celowego regulowania swojego postępowania. W.w. stanowi wyraz podmiotowości osoby; potwierdza jej wolność oraz godność. W.w. sprawia, że człowiek znajduje się w szczególnej relacji do Boga: Bóg traktuje człowieka jako suwerennego partnera, któremu proponuje przy mierze. Dzięki w.w. człowiek może przyjąć lub odrzucić Boże propozycje, a nawet sprzeniewierzyć się Jego woli, grzesząc. Dzięki niej osoba podejmuje decyzje dotyczące realizacji czynu. W.w. działa podczas wykonywania czynu ludzkiego; obok poznania intelektualnego jest drugim jego integralnym elementem (por. VS 71; BO 52,7; 52,11; JC 8,4).

Przyjmując za prawdę, że osoba najpełniej wyraża się przez czyn ludzki, Jan Paweł II zauważa, że duże znaczenie ma tu decyzja w.w. Samo poznanie przedmiotu czynu nie ma

jeszcze charakteru moralnego. To decyzja w.w. ostatecznie mu go nadaje. Papież nauczając, że *moralność ludzkiego czynu zależy przede wszystkim i zasadniczo od przedmiotu*, dodaje, że dotyczy to przedmiotu *rozumnie wybranego przez świadomą wolę* (VS 78). Ostatecznie więc akt w.w. będący podjęciem decyzji – stwierdzeniem przez osobę, że chce dokonać czynu, jest momentem, w którym ta osoba *zajmuje stanowisko wobec różnych postaci dobra i zła*, co sprawia, że jej czyn nabiera charakteru moralnego (por. VS 67; JC 7,7; Homilia, Warszawa, 9.06.1991, 2). Jan Paweł II podkreśla, że chodzi tu o „świadomą wolę”, czyli wolę znającą prawdę i doświadczającą prawdy. Wolność woli wyraża się w jej podporządkowaniu się prawdzie. Człowiek, poznając, dostrzega prawdę, dopiero jednak akt w.w. sprawia, że staje się jej świadkiem – daje świadectwo o niej (jeśli się za nią opowie). Posłuszeństwo prawdzie jest gwarancją wolności w.w. Bez oparcia się na prawdzie wola nie jest do końca wolna (por. VS 75; Przemówienie do uczestników Światowego Kongresu Teologów Europy Środkowo-Wschodniej, Częstochowa, 15.8.1991, 7-9). Prawda o poznawanym dobru będącym przedmiotem czynu i o osobie, jako jego podmiocie, jest podstawą i probiezmem wolności woli.

W.w. jest kształtowana przez wybory wyrażające się w czynach. Papież naucza, że jeśli w.w. podejmiemy decyzję akceptującą przedmiot czynu, który *nie współbrzmi z prawdziwym dobrem osoby*, to *wybór takiego działania sprawia, że nasza wola i my sami stajemy się moral-*

nie źli, to znaczy, że sprzeciwiamy się naszemu ostatecznemu celowi i najwyższemu dobru – czyli samemu Bogu (VS 72). Takie wybory odrywają w.w. od prawdy, czyli ją znieprawiają. Trudno wówczas mówić o w.w. Decyzje podejmowane przez wolę zniewoloną nieprawdą są błędne, a moralne skutki czynów – złe. Może to zaowocować wadą.

Skutki działania w.w. mają wymiar społeczny (por. BO 52,6; 52,10). W.w. uzdalnia do miłości. Obdarzając stworzenia w.w., *Bóg chciał, aby w świecie urzeczywistniła się owa prawdziwa miłość, która jest możliwa tylko na gruncie wolności.* W tym kontekście Papież mówi o tym, że nie tylko człowiek, ale również i aniołowie mają w.w. (por. BO 63,1). Papież stwierdza, że od w.w. człowieka zależy jego wzrastanie. Nawiązując do „Przypowieści o siewcy” wyjaśnia, że gleba oznacza wewnętrzną dyspozycję osoby, w.w. zaś jest odpowiedzialna „za wzrost” (por. K 9,4; AG, 24.01.2001, 1-2).

Jan Paweł II: VS 71-89.

BO 52; 63; JC 7; 8; K 9.

Przemówienia: do uczestników Światowego Kongresu Teologów Europy Środkowo-Wschodniej, Częstochowa, 15.08.1991; do świata nauki, Lublin-KUL, 9.06.1987; Homilia, Warszawa, 9.06.1991; AG, 2.09.1998; 24.01.2001. OiCz.

M. Pokrywka. Osoba – uczestnictwo – wspólnota. Refleksje nad nauczaniem społecznym Jana Pawła II. Lublin 2000; J. Nagórny. Wolność wyboru. W: Pełnomocnik Rządu do Spraw Rodziny. Młodzież wobec wyzwań poli-

tyki prorodzinnej. Warszawa 2001; G. Reale. Podstawowe pojęcia „Osoby i czynu”. W: Jan Paweł II. Fides et ratio. Tekst i komentarze. Red. T. Styczeń, W. Chudy. Lublin 2003.

Michał **WYROSTKIEWICZ**

Wolność ■ (łac. „libertas”) – integralny element natury ludzkiej; zdolność i możliwość wyboru wartości i opowiedzenia się za nimi. Wyraża się w życiu zgodnym z własnym sumieniem. Jest związana z prawdą i dobrem: wyrasta z prawdy i ukierunkowuje się ku dobru. W. nie jest tożsama z brakiem jakichkolwiek norm.

W. nie jest jedynie wartością dla osoby, ale jej istotną właściwością i nieusuwalnym atrybutem, świadczącym o jej podmiotowości: *tkwi we wnętrzu człowieka, należy do natury osoby ludzkiej i jest jej znakiem rozpoznawczym* (ŚDP 1981, nr 5). W. wskazuje na jakościową odmienność osoby od innych stworzeń, które są zdeterminowane prawami przyrody, instynktami itp. Źródłem w. jest transcendentna godność osoby, czyli bycie obrazem Boga (por. FR 80; ChL 5). Pełnię w. osoba uzyskuje dzięki wyzwoleniu dokonанemu przez Chrystusa (por. VS 86).

Fundamentem w. osoby jest prawda: w. jest zależna od prawdy, a prawda służy w. Akcentuje to Jan Paweł II: *Wolność zawiera w sobie kryterium prawdy, dyscyplinę prawdy. Bez tego nie jest prawdziwą wolnością. Jest zakłamaniem wolności* (LM 13). Otwarcie się na prawdę i przyjęcie jej jest warunkiem poznania sie-